

פעולות המוסדות שלא למטרת רווח¹

1. קווי התפתחות עיקריים

סקטור המלכ"ר² מורכב מ-6,500 מוסדות המספקים שירותים שונים בעיקר למשקי בית, בתחומי החינוך הבריאות, הסעד והדת ובתחומים חברתיים ופוליטיים. מוסדות אלה שונים זה מזה בגודלם, בכיווני התפתחותם ובעיקר באופי פעולותיהם. המאחד את המוסדות בסקטור הטרונגי זה הוא שפעולתם אינה נעשית לשם רווח והשירותים שהם מספקים ניתנים, על פי רוב, ללא תמורה כספית ישירה או שהם נמכרים במחיר המכסה רק חלק מעלותם.

תשלומי הסקטור הסתכמו בשנת 1968 ב-1,112 מיליון ל"י³. זו היא עלייה של 7 אחוזים, לעומת עלייה בשיעור 6 אחוזים בשנת 1967. במחירים קבועים, עלו תשלומי המלכ"ר ב-6 אחוזים ב-1968 וב-5 אחוזים ב-1967 (לוח ח'-1).

הקניות בחשבון השוטף עלו בשנת 1968 ב-7 אחוזים, ואילו הקניות בחשבון ההון עלו בשנת 1968 ב-8 אחוזים. הגידול בסך הצריכה הפרטית במשק ובהשקעה הגולמית באותה שנה היה 15 אחוזים ו-48 בהתאמה. הואיל ושיעורי הגידול של צריכת המלכ"ר והקניות בחשבון ההון נפלו משיעורי הגידול בצריכה הפרטית ובהשקעה הגולמית בכלל המשק, חלה ירידה בחלקם של המלכ"ר בצריכה ובהשקעות, והם הגיעו ל-10 ו-7 אחוזים בהתאמה⁴. בשנים 1966 ו-1967 (שנות המיתון בפעילות הכלכלית) היתה המגמה הפוכה: צריכת המלכ"ר עלתה בקצב מהיר מזה של הצריכה הפרטית והקניות בחשבון הון עלו ב-1966 וירדו (בשיעור 9 אחוזים) ב-1967, שעה שבהשקעה הגולמית נרשמה ירידה בשיעור 30 אחוזים בשנתיים אלה. כיווני התפתחות אלה מראים שאין הוצאות המלכ"ר מושפעות, לפחות בטווח הקצר, מתנודות ביתר הביקושים. חלק ניכר מהשירותים שנותן הסקטור דומה לשירותי הסקטור הציבורי, ואין הוא מושפע מן הפעילות הכלכלית במשק. השינויים בצריכת המלכ"ר תלויים בראש ובראשונה בתשלומי השכר. אלה מהווים 65 אחוזים מכלל תשלומי הסקטור בחשבון השוטף. העלייה המתונה בהוצאות השכר בשנת 1968 (7 אחוזים) הביאה לעלייה מקבילה כמעט בסך צריכת הסקטור.

סך תקבולי המוסדות שלא למטרת רווח, להוציא עסקות פיננסיות, הסתכמו בשנת 1968 ב-1,064 מיליון ל"י. זו היא עלייה בשיעור 8 אחוזים, לעומת עלייה ב-9 אחוזים בשנת 1967. בהרכב תקבולי המלכ"ר נמשכה המגמה ארוכת הטווח של העלייה במשקל ההעברות מהסקטור הציבורי וירידה במשקל ההעברות מחו"ל, שפחתו ב-1968 בדולרים (ובל"י).

¹ המספרים המופיעים בפרק זה אינם תואמים את הנתונים בפרק ד' — ראה נספח לפרק זה.

² מלכ"ר, שם מקובל למוסדות הסקטור: המוסדות ללא כוונת רווח.

³ נראה שאומדן ההוצאות והתקבולים של המלכ"ר במזרח ירושלים מוטא כלפי מטה עובדה שמביאה גם להטיה כלפי מטה בשיעורי הגידול משנה לשנה היות שבשנת 1967 נלקחה בחשבון רק כמחצית ההוצאות והתקבולים של המלכ"ר במזרח ירושלים ואילו בשנת 1968 כל ההוצאות והתקבולים.

⁴ קניות בחשבון ההון של המלכ"ר כוללות בדו"ח זה קנית קרקעות אך סכום זה קטן מאד ואינו משפיע על חלקם של המלכ"ר בהשקעות.

לוח ח' - 1

"מאזן התשלומים" של המוסדות שלא למטרת רווח, 1966 עד 1968

תקבולים	1966	*1967	**1968	העלייה או הירידה (-) מ"ל-1967 1968	תשלומים	1966	*1967	**1968	העלייה או הירידה (-) מ"ל-1967 1968
				(מיליוני ל"י)					(מיליוני ל"י)
				(אחוזים)					(אחוזים)
העברות ועסקות בשירותים ובמוצרים									
העברות נטו מהסקטור הציבורי	191.5	235.5	276.1	40.6	17.2	794.1	865.8	924.5	58.7
העברות נטו מחוץ לארץ	145.9	158.7	154.2	-4.5	-2.8	159.7	148.2	160.3	12.1
העברות ממשקי בית ועסקים :						23.6	25.5	27.0	1.5
מיסים ודמי חבר	299.3	317.0	341.7	24.7	7.8				
העברות אחרות	59.2	56.4	57.8	1.4	2.5				
מכירת שירותים ומוצרים	206.5	220.4	233.8	13.4	6.1				
סך הכול	902.4	988.0	1,063.6	75.6	7.7	977.4	1,039.5	1,111.8	72.3
עסקות פיננסיות והעברות בתוך הסקטור									
אשראי נטו שנתקבל	75.0	51.5	48.2	-3.3	-6.4				
מסקטורים מקומיים ***						20.6	23.1	18.6	-4.5
העברות ממוסדות אחרים									
שלא למטרת רווח	20.6	23.1	18.6	-4.5	-19.5				
סך כל התקבולים	998.0	1,062.6	1,130.4	67.8	6.4	998.0	1,062.6	1,130.4	67.8

* נתונים מתוקנים.

** נתונים ארעיים.

*** נתוני האשראי מתקבלים כיתרה ומהימנותם קטנה ביותר.

עודף הביקוש של המלכ"ר ירד בשנת 1968 ב-8 מיליון ל"י. ירידה זו לא הביאה לירידה מקבילה באשראי למלכ"ר מסקטורים אחרים במשק מחמת הירידה בתקבולים מחו"ל. החיסכון השליילי של המלכ"ר ירד בשנת 1968 ב-25 מיליון ל"י והסתכם ב-51 מיליון ל"י.

2. השוואת חלקם של המלכ"ר לחלקו של הסקטור הציבורי במתן שירותים¹

בשנת 1968 נמשכה מגמת הירידה במשקל המלכ"ר במתן שירותים סוציאליים. עד ל-1962 היתה הירידה במשקל המלכ"ר תוצאה של העברת מוסדות מסקטור המלכ"ר לבעלות הסקטור הציבורי. הכוונה להעברת בתי ספר תיכוניים, מקצועיים וחקלאיים ובתי חולים לבעלות הרשויות המקומיות והממשלה. מאז 1962 נובעת הירידה מהתפתחות מהירה יותר במתן שירותים מצד הסקטור הציבורי מאשר מצד המלכ"ר (הוצאות המלכ"ר והסקטור הציבורי עלו בקצב גידול שנתי של 14 ו-21 אחוזים בהתאמה בשנים 1963 עד 1968).

לוח ח' - 2

הוצאות המוסדות שלא למטרת רווח והסקטור הציבורי לפי תחומי הפעילות, 1962 עד 1968 *

1968	1967	ממוצע שנתי 1966-1962	
(מיליוני ל"י)			
בריאות			
219	203	130	הסקטור הציבורי
422	399	293	המלכ"ר
חינוך, תרבות ודת			
889	750	459	הסקטור הציבורי
479	438	281	המלכ"ר
סעד			
632	546	310	הסקטור הציבורי **
111	107	91	המלכ"ר
חלקם של המוסדות שלא למטרת רווח בשירותים שנותרים מוסדות ציבוריים (אחוזים)			
66	66	69	בריאות
35	37	38	חינוך, תרבות ודת
15	16	23	סעד

* הוצאות המוסדות שלא למטרת רווח כוללות קניות בחשבון השוטף ובחשבון ההון והעברות למשקי בית ואינן כוללות העברות בתוך הסקטור, הוצאות הסקטור הציבורי כוללות קניות בחשבון השוטף ובחשבון ההון, תמיכות והלוואות מתקציב הפיתוח בניכוי העברות למלכ"ר והעברות פנימיות בתוך הסקטור.
** לרבות הוצאות הביטוח הלאומי.

¹ מחוסר נתונים על הוצאות הסקטור הפרטי במתן שירותים, ניתן להשוות רק בין המלכ"ר והסקטור הציבורי. הסקטור הפרטי נותן שירותים בתחומי החינוך, הבריאות והסעד, אך נראה שחלקו קטן בהשוואה לחלקם של המלכ"ר והסקטור הציבורי.

הירידה הבולטת ביותר במשקל הוצאות המלכ"ר היא במוסדות הסעד¹: מ-23 אחוזים בשנת 1962 ל-15 אחוזים בשנת 1968. ירידה זו מוסברת בעיקר בעלייה העקבית והגדולה בהעברות המוסד לביטוח לאומי, בעוד פעולות המלכ"ר בתחום זה המשלימות את פעולות הסקטור הציבורי גדולות בקצב איטי.

משקל המלכ"ר בתחום שירותי הבריאות ירד מ-71 אחוזים ב-1961 ל-65 אחוזים בשנים 1967 ו-1968. למרות ירידה זו, גבוה עדיין משקלם מזה של הסקטור הציבורי בעיקר בגלל הפעילות של קופות החולים. ניתן לומר, שגם בתחום זה פעולות המלכ"ר משלימות את פעולות הסקטור הציבורי וללא פעילותן של קופות החולים היתה הממשלה נותנת שירותים אלה במקומן. בתחום שירותי החינוך, התרבות והדת ירד משקל המלכ"ר בשנת 1968 ב-2 אחוזים לאחר עלייה במשקלם בשנת 1967 וירידה תלולה בשנים 1965 ו-1966. ההסבר לירידה בשנת 1968, לאחר עלייה בשנת 1967, קשור בהוצאות הממשלה על חינוך יסודי. בשנת 1967 ירד מספר התלמידים בבתי הספר היסודיים והממשלה הקטינה בעקבות ירידה זו את הוצאותיה על חינוך; ואילו בשנת 1968 שוב עלה מספר התלמידים, ובעקבות עלייה זו גם עלו הוצאות הממשלה על חינוך יסודי. השירותים הניתנים ע"י המלכ"ר בתחום זה שונים ברובם מהשירותים הניתנים על ידי הסקטור הציבורי: בעוד שהאחרון מתרכז בחינוך יסודי, תיכוני, מקצועי וחקלאי הרי המלכ"ר מתרכזים בבתי ספר גבוהים, מוסדות מחקר וישיבות.

3. "מאזן התשלומים" לפי סוגי התשלומים והתקבולים

א. התקבולים

תקבולי המוסדות שלא למטרת רווח, להוציא עסקות פיננסיות, הסתכמו בשנת 1968 ב-1,064 מיליון ל"י, לעומת 988 מיליון ל"י ב-1967—גידול ב-8 אחוזים לעומת גידול ב-9 אחוזים בשנת 1967.

השינויים בהרכב התקבולים של המלכ"ר בשנת 1968 הינם המשך למגמות ארוכות טווח—עלייה במשקל העברות מהסקטור הציבורי, ירידה במשקל העברות מחו"ל ויציבות במשקל המכירות והעברות ממשקי בית ועסקים (לוח ח"3).

חלקן של העברות הסקטור הציבורי בסך תקבולי המלכ"ר עלה מ-17 אחוזים בשנת 1962 ל-26 אחוזים ב-1968. משקל העברות מחו"ל ירד מ-23 אחוזים ב-1962 ל-14 אחוזים ב-1968, וזאת למרות פיתוח הלי"י בנובמבר 1967. משקל העברות ממשקי בית ועסקים בצירוף מכירת שירותים נשאר יציב בשנים 1962-1968: סביב 59 עד 60 אחוזים (שנת 1966 מהווה חריג בגלל העלייה במכירות כתוצאה מהעלאת שכר הלימוד באוניברסיטאות והעלייה בהעברות ממשקי בית עם העלאת תעריפי המס בהסתדרות הכללית).

1. העברות ממשקי בית ועסקים

העברות ממשקי בית ועסקים למלכ"ר הגיעו בשנת 1968 ל-400 מיליון ל"י דהיינו גידול של 7 אחוזים בהשוואה לעלייה של 4 ו-15 אחוזים בשנים 1967 ו-1966¹ בהתאמה. העברות אלו מורכבות מדמי חבר, העברות מעסקים והעברות אחרות ממשקי בית. רוב הגידול בהעברות משקי הבית והעסקים נבע מהעלייה במרכיב הראשון—דמי החבר, שמשקלם בסך

¹ מוסדות הסעד שלא למטרת רווח כוללים ארגוני נשים, מוסדות סעד של ההסתדרות ומוסדות ילדים וזקנים.

² עלייה זו בשנת 1966 נובעת כאמור מהעלאת שיעורי המס בקופות החולים ובהסתדרות כך שניתן לומר שמבחינת העלייה בדמי החבר שנת 1968 אינה יוצאת דופן בהשוואה לשנים 1967 ו-1966.

תקבולי המוסדות שלא למטרת רווח, 1962 עד 1968

(אחוזים)

1968	1967	1966	1965	1964	1963	1962	
38	38	40	39	40	41	42	העברות ממשקי בית ומעסקים *
14	16	16	20	22	22	23	העברות מחוץ לארץ
26	24	21	21	19	19	17	העברות נטו מהסקטור הציבורי
22	22	23	20	19	18	18	מכירת שירותים
100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* העברות ממשקי בית ומעסקים כוללות מיסים ודמי חבר, אשר חלק מהם ניתן לראות כקניות של משקי בית או מכירת שירותים מצד הסקטור. מחוסר אפשרות להפריד בין הקניות להעברות נכללו כל מיסי החבר בסעיף זה.

תקבולי המלכ"ר הגיע בשנת 1968 ל-32 אחוזים. העברות אלה גדלו בעיקר בגלל (א) עליית המס הממוצע לחבר בקופות החולים ובהסתדרות (3 אחוזים) — בגלל ירידה במספר החברים המובטלים ועלייה בשכר לעובד (ב) הגידול במספר החברים במוסדות הנ"ל (4 אחוזים).

העברות מעסקים והעברות אחרות של משקי בית גדלו ב-1968 ב-2.5 אחוזים. העברות אלה נושאות אופי יותר וולנטרי מהעברות של משקי הבית באמצעות מיסי חבר. בניגוד לדמי החבר (במיוחד אלה הניתנים לקופות חולים) הן אינן ניתנות תמורת שירות כלשהו, מה עוד שחלק נכבד ממשקי הבית רואה בדמי החבר תשלומים בעד שירותי בריאות ושירותים חברתיים. מנקודת ראות זו, ניכר הבדל ברור באופן מימון המלכ"ר בארץ ובחו"ל — משקלן של העברות מעסקים והעברות אחרות של משקי הבית בסך תקבולי המלכ"ר היה בארץ ב-1968 כ-6 אחוזים, אך משקלם בחו"ל גבוה הרבה יותר. נראה, כי הדבר נובע מ"תודעת תרומות" שונה בארץ ובחו"ל ומהעובדה שבארץ משקל השכבות שהן המקור הפוטנציאלי לתרומות גדולות נמוך בהשוואה לחו"ל (שני גורמים אלה אינם בלתי תלויים)¹. לדוגמא, חלק ניכר מתקבולי המוסדות להשכלה גבוהה בארה"ב נובע מתרומות של בוגרי אותם מוסדות ומהעברות של פירמות בע"מ, שחלק ממניותיהן מוחזק בידי המוסדות להשכלה גבוהה. בארץ עד עתה לא היה למוסדות להשכלה גבוהה חלקים בבעלות על מפעלים וכן רוב המוסדות הם חדשים יחסית כך שאוכלוסיית הבוגרים אינה גדולה, וברובה לא הגיעה לרמת הכנסות המאפשרת תרומות גדולות.

2. העברות מחוץ לארץ

ההעברות מחוץ לארץ למוסדות שלא למטרת רווח הסתכמו ב-1968 ב-154 מיליון ל"י, ב-5 מיליון ל"י פחות מאשר ב-1967; ואילו התקבולים במטבע חוץ ירדו מ-49 מיליון דולר ב-1966 ומ-52 מיליון דולר ב-1967 ל-44 מיליון דולר ב-1968 — הסכום הנמוך ביותר מזה 12 שנים (ראה לוח ח'-4). העלייה בהעברות מחו"ל בדולרים בשנת 1967 קשורה, כנראה, בהתלהבות שפקדה את יהדות התפוצות לאחר מלחמת ששת הימים, ואילו הירידה ב-1968 קשורה בעיקר בירידה בתמיכה הניתנת למוסדות מדעיים על ידי ממשלת ארצות הברית מתוך כספי התמורה של עודפי החקלאות.

עיון בלוח ח'-4 מראה, שכל הירידה בהעברות מחו"ל נבעה מירידה בהעברות למוסדות

¹ יתכן שבחלקו נובע הדבר גם ממדיניות המסוי בארץ.

חינוך, מחקר ותרבות. העברות מחו"ל למוסדות אלה מורכבות בעיקר מתרומות גדולות המיועדות למימון השקעות, ולכן סך העברות לקבוצת מוסדות זו נתון לתנודות. ברוב המוסדות האחרים, לעומת זאת, מורכבות העברות מחו"ל מתרומות קטנות או מהעברות של מרכזיהן בחו"ל.

לוח ח' - 4

העברות מחוץ לארץ למוסדות שלא למטרת רווח לפי תחומי הפעילות, 1966 עד 1968

חלקן של העברות מחוץ-לארץ בכלל תקבולי המוסדות בכל תחום *			1968	1967	1966	
1968	1967	1966				
(אחוזים)			(מיליוני ל"י)			
8	8	6	32.0	31.5	23.6	בריאות
18	22	24	74.6	81.8	76.3	חינוך, מחקר ותרבות
34	34	35	37.7	36.9	37.6	סעד
7	6	7	10.0	8.6	8.4	ארגונים מקצועיים וחברתיים
14	16	16	154.3	158.8	145.9	סך הכול בל"י
—	—	—	44.1	**51.9	48.6	סך הכול בדולרים

* כלל התקבולים של כל תחום כולל העברות מן המוסדות שלא למטרת רווח, ואילו בכלל תקבולי הסקטור אין סעיף זה נכלל. ** הנתונים על התקבולים מחו"ל מתקבלים בל"י, חישובם בדולרים נעשה לפי שער חליפין של 1=3.06 דולר.

משקל התקבולים מחוץ לארץ בכלל תקבולי המוסדות שלא למטרת רווח יורד מידי שנה והגיע ב-1968 ל-14 אחוזים. כ-50 אחוזים מכלל התקבולים מחו"ל מופנים למוסדות חינוך, בעיקר למוסדות לחינוך גבוה ומיועדים ברובם למימון השקעות. כשליש מההעברות מחו"ל מופנה למספר מצומצם של מוסדות סעד ואיגודים חברתיים — בעיקר לאיגודי נשים ול"מלב"ן, שם הן מהוות את סעיף ההכנסה הגדול ביותר ומשמשות ברובם למימון ההוצאות השוטפות. ברוב המלכ"ר אין ההעברות מחוץ לארץ מהוות סעיף הכנסה בכלל. הירידה במשקל ההעברות מחוץ לארץ בסך תקבולי הסקטור משקפת את ירידת חלקן של העברות אלו במוסדות החינוך התרבות והמחקר, בעוד שחלקן של ההעברות מחוץ לארץ למוסדות סעד בכלל התקבולים של מוסדות אלה אינו משתנה. משקלם של מוסדות החינוך והמחקר בסך התקבולים נמצא בעלייה. ואילו משקל תקבוליהם של מוסדות הסעד בסך התקבולים הינו בירידה.

3. העברות מהסקטור הציבורי

העברות גטו של הסקטור הציבורי למוסדות שלא למטרת רווח עלו בשנת 1968 ב-41 מיליון ל"י והסתכמו ב-276 מיליון ל"י, עלייה של 17 אחוזים, לעומת עלייה של 23 אחוזים בשנת 1967 (ראה לוח ח' - 5).

73 אחוזים מכלל העברות הסקטור הציבורי הופנו למוסדות חינוך, בעיקר למוסדות חינוך גבוה ומחקר, העברות אלה מהוות 49 אחוזים מכלל תקבולי מוסדות החינוך והמחקר. תשלומי שכר לימוד במוסדות לחינוך גבוה מכסים חלק קטן מההוצאות השוטפות של מוסדות אלה. הואיל וההוצאות השוטפות גדולות בקצב הרבה יותר מהיר מההכנסות משכר לימוד, התוצאה היא

העברות נטו של הסקטור הציבורי למסדות שלא למטרת רווח
לפי תחומי הפעילות, 1966 עד 1968

חלקן של ההעברות נטו של הסקטור הציבורי בכלל תקבולי המוסדות בכל תחום *			1968	1967	1966	
1968	1967	1966				
						(מיליוני ל"י)
						(אחוזים)
13	13	13	54.5	50.7	46.7	בריאות
49	45	40	200.2	163.8	126.7	חינוך, מחקר ותרבות
9	10	8	10.4	10.5	8.8	סעד
						ארגונים מקצועיים
8	8	7	11.0	10.4	8.9	וחברתיים
26	24	21	276.1	235.4	191.1	סך הכול

* ראה הערה ללוח ח' 4.

גידול מהיר בגירעון בתקציב השוטף. הממשלה, ברצונה לעודד חינוך גבוה, פועלת בכיוון הקפאת תעריפי שכר הלימוד, כך שהיא נאלצת לכסות גירעונות שוטפים הולכים וגדלים. מימון הגירעונות מצד הממשלה נעשה בעזרת מענקים והלוואות לזמן ארוך — אלה הוכפלו בשנת 1968. נראה, שחלקה ההולך וגדל של הממשלה במימון המוסדות להשכלה גבוהה לא הביא להתגדלה משמעותית בהשפעת הממשלה על כיווני ההתפתחות של מוסדות אלה.

4. מכירת סחורות ושירותים

תקבולי המוסדות שלא למטרת רווח ממכירת סחורות ושירותים הסתכמו בשנת 1968 ב־234 מיליון ל"י עלייה בשיעור 6 אחוזים, לעומת עלייה בשיעור 7 אחוזים בשנת 1967. ההכנסות ממכירות מהוות 22 אחוזים מכלל תקבולי המלכ"ר, וחשיבותן בולטת בעיקר במוסדות סעד וחינוך (34 אחוזים מכלל תקבולי מוסדות הסעד ו־28 אחוזים מכלל תקבולי מוסדות החינוך). במוסדות הבריאות מהווים התקבולים ממכירות 18 אחוזים, ואילו בארגונים מקצועיים וחברתיים 9 אחוזים. הירידה בקצב הגידול של המכירות נובעת, כנראה, מכך שבשנת 1968 הפסיקו מספר מוסדות סעד את פעילותם.

עיקר העלייה בתקבולים ממכירות הסתמנה במוסדות החינוך ובמיוחד במוסדות לחינוך גבוה ומחקר, באלה חלה עלייה הן בתקבולים משכר לימוד והן בתקבולים מחוץ לארץ על חשבון מחקרים. תקבולים אלה בל"י גדלו בעיקר כתוצאה מהפיחות אך גם בלעדי הפיחות היתה חלה בהם עלייה. התקבולים ממכירות של מוסדות הבריאות עלו בכ־4 אחוזים. עלייה זו נובעת בעיקר מגידול במכירות קופת חולים הכללית.

כפי שצויין כבר, אפשר לראות בדמי החבר המופיעים בסעיף העברות למשקי בית — בעיקר דמי חבר המשולמים לקופות חולים — תשלומים בעד מכירת שירותים; דמי החבר והמכירות מהווים יחד 54 אחוזים מכלל תקבולי הסקטור ו־78 אחוזים מתקבולי סקטור הבריאות.

ב. התשלומים

סך הוצאות המוסדות שלא למטרת רווח (למעט העברות פנימיות בתוך הסקטור) הסתכמו בשנת 1968 ב־1,112 מיליון ל"י. זו היא עלייה של 7 אחוזים לאחר עלייה דומה בשנת 1967.

הוצאות המוסדות שלא למטרת רווח לפי תחומי הפעילות, 1962 עד 1968 *

(אחוזים)

1968	1967	1966	1965	1964	1963	1962	
38	38	41	41	38	40	41	בריאות
40	39	35	34	36	33	32	חינוך, מחקר ותרבות
10	11	11	12	13	14	14	סעד
12	12	13	13	13	13	13	אירגונים מקצועיים וחברתיים **
100	100	100	100	100	100	100	סך הכול

* קניות בחשבון השוטף ובחשבון ההון והעברות למשקי בית ולמוסדות שלא למטרת רווח אחרים בניכוי העברות לסקטור הציבורי ותקבולי ריבית של הסקטור.
** כולל איגודים מקצועיים ומועצות פועלים, מוסדות דת למיניהם אירגוני ספורט ומוסדות חברתיים.

משקל הקניות בחשבון השוטף בסך ההוצאות היה בשנים 1967 ו-1968 83 אחוזים ב-2-3 אחוזים יותר מאשר בשנים 1964 עד 1966. בשנים אלה עלה משקלם של הקניות בחשבון ההון, כתוצאה מההתפתחות המהירה של המוסדות לחינוך גבוה, וירד משקלן של הקניות בחשבון השוטף, שכן הם עלו בקצב קטן מקצב הגידול בהשקעות. ההתפתחות המהירה של המוסדות להשכלה גבוהה הביאה לכך, שהחל משנת 1967 תופסים מוסדות החינוך, המחקר והתרבות את המקום הראשון מבחינת הוצאותיהם (40 אחוזים מכלל הוצאות הסקטור) בעוד מוסדות הבריאות תופסים את המקום השני (38 אחוזים). התפתחות זו נובעת מהאטה בפעילות מוסדות הבריאות (בעיקר ירידה בהשקעותיהם), בעוד הוצאות המוסדות לחינוך מחקר ותרבות עלו בשנים 1967 ו-1968 בלמעלה מ-10 אחוזים לשנה. משקל ההוצאות בתחום הסעד ממשיך לרדת בהמשך למגמות ארוכות טווח — ירידה הנובעת בעיקר ממגבלות תקציב אפקטיביות יותר במוסדות אלה. במשקל הוצאות הארגונים המקצועיים והחברתיים נמשכת היציבות זה מספר שנים. חריג למגמה זו היתה שנת 1967 שבה ירדו העברות ממשקי בית (כתוצאה מהמיתון), המהוות את סעיף ההכנסה העיקרי במוסדות אלה.

1. קניות בחשבון השוטף

הקניות בחשבון השוטף עלו ב-1968 ב-59 מיליון ל"י, שהן 7 אחוזים והסתכמו ב-925 מיליון ל"י. ההוצאה על משכורות ותשלומים גלויים עלתה ב-6 אחוזים ואילו ההוצאות השוטפות האחרות עלו ב-8 אחוזים.

העלייה בהוצאות על משכורות ותשלומים גלויים בשנת 1968 היא בחלקה תוצאה של עלייה מתונה במספר המועסקים בסקטור, בעיקר במוסדות הבריאות ובמוסדות החינוך הגבוה. בדומה לשירותים ציבוריים אחרים, (ובדומה לשאר הסקטורים) לא חלו כמעט שינויים בתעריפי השכר, ולכן העלייה שחלה בתשלומי השכר שאינה מוסברת בעלייה במספר המועסקים מוסברת בעיקר בזחילת שכר.

העלייה המתונה במספר המועסקים, שעזה שבשאר ענפי המשק חלה עלייה בתעסוקה ובמוסדות להשכלה גבוהה חלה עלייה במספר התלמידים, מוסברת בכך, שמספר המועסקים בסקטור המלכ"ר עלה גם בשנים 1966 ו-1967, שבהן היתה ירידה במספר המועסקים בשאר הסקטורים. כן מצביע הדבר שאין קשר הכרחי לפחות בטווח הקצר בין שינוי במספר התלמידים באוניברסיטאות ובין שינוי במספר העובדים.

לוח ח' - 7

משכורות ותשלומים נלווים במוסדות שלא למטרת רווח לפי תחומי הפעילות, 1967 ו-1968

חלקם של המשכורות והתשלומים הנלווים בכלל ההוצאות השוטפות של המוסדות בכל תחום*			1968	1967	1968	1967	
1968	1967	1961					
			(אחוזים)	(אחוזים)	(מיליוני ל"י)		
63	63	63	39	39	235.7	221.6	בריאות
68	70	56	40	39	238.9	222.1	חינוך, מחקר ותרבות
63	64	52	9	10	54.3	53.5	סעד
							ארגונים מקצועיים
63	62	66	12	12	72.8	70.1	וחברתיים
65	65	60	100	100	601.7	567.3	סך הכול

* כלל ההוצאות של כל תחום כוללת העברות למוסדות שלא למטרת רווח, בעוד שבכלל הוצאות הסקטור אין סעיף זה נכלל.

התפתחות המוסדות לחינוך גבוה — שבהם ההוצאה על משכורות ותשלומים נלווים מהווה 68 אחוזים בכלל ההוצאות בחשבון השוטף — הביאה לגידול במשקל ההוצאה על משכורות ותשלומים נלווים: מ-60 אחוזים ב-1961 ל-65 אחוזים בשנים 1967 ו-1968 (ראה לוח ח' - 7). כשני שלישים מהעלייה בהוצאות השוטפות, להוציא משכורות ותשלומים נלווים הם תוצאה של עלייה בהוצאות המימון ועלייה במחירים, כך שהצריכה הריאלית של מוצרים ושירותים להוציא ריבית עלתה ב-3 אחוזים בלבד, עלייה מתונה בהשוואה לגידול של 12 אחוזים בצריכה הפרטית.

2. קניות בחשבון ההון

הקניות בחשבון ההון עלו ב-1968 ב-12 מיליון ל"י והסתכמו ב-160 מיליון ל"י — עלייה ב-8 אחוזים, לעומת ירידה ב-7 אחוזים ב-1967. ההשקעות במוסדות החינוך עלו ב-8 מיליון, ואילו ההשקעות במוסדות הבריאות עלו ב-3 מיליון ל"י. חלוקת הקניות בחשבון ההון של המוסדות שלא למטרת רווח, לפי תחומי הפעילות השונים, מראה, כי למעלה מ-50 אחוזים מכלל השקעות הסקטור נובעים ממוסדות חינוך ומחקר. הקבוצה השנייה בגודל ההשקעה היא קבוצת מוסדות הבריאות. יחד, משקיעות שתי קבוצות אלה למעלה מ-80 אחוזים מכל השקעות הסקטור (לוח ח' - 8).

לוח ח' - 8

קניות בחשבון ההון של המוסדות שלא למטרת רווח לפי תחומי הפעילות, 1966 עד 1968

1968		1967		1966		
(אחוזים)	(מיליוני ל"י)	(אחוזים)	(מיליוני ל"י)	(אחוזים)	(מיליוני ל"י)	
27	42.9	27	40.2	33	53.2	בריאות
54	87.3	54	79.5	50	79.1	חינוך, מחקר ותרבות
10	15.7	10	14.9	9	14.2	סעד
						ארגונים מקצועיים
9	14.4	9	13.6	8	13.2	וחברתיים
100	160.3	100	148.2	100	159.7	סך הכול

3. העברות למשקי בית

העברות המוסדות שלא למטרת רווח למשקי בית הסתכמו בשנת 1968 ב־27 מיליון ל"י — עלייה בשיעור 6 אחוזים לעומת 1967. עלייה זו נובעת מגידול במילגות ומענקי מחקר והשתלמות שנותנים המוסדות לחינוך גבוה. המרכיב השני בהעברות למשקי בית ועסקים — תמיכות לנזקקים לא השתנה בשנת 1968.

4. עודף הביקוש, החיסכון ומימון הקניות בחשבון ההון

א. עודף הביקוש¹

עודף הביקוש של המוסדות שלא למטרת רווח הסתכם בשנת 1968 ב־202 מיליון ל"י — ב־8 מיליון ל"י פחות מאשר ב־1967. בחינת התפתחות עודף הביקוש של הסקטור, מראה על שינוי במגמה: בשנים 1967 ו־1968 חלה ירידה לאחר עלייה מתמדת בין השנים 1957 ו־1966. שינוי זה הוא תוצאה של האטה בקצב

לוח ח' - 9

תרומת המלכ"ר לחיסכון הלאומי, עודף הביקוש, מימון, 1966 עד 1968

(מיליוני ל"י)

1968	1967	1966	
			(1) תרומת הסקטור לחיסכון הלאומי
			א. העברות נטו מהסקטורים האחרים
640.2	570.0	515.0	במשק בחשבון השוטף *
690.7	645.4	587.6	ב. פחות : קניות שוטפות בניכוי מכירות
-50.5	-75.4	-72.6	ג. תרומת הסקטור לחיסכון הלאומי (א-ב)
			(2) עודף הביקוש
160.3	148.2	159.7	ד. קניות בחשבון ההון
8.4	13.4	11.4	ה. פחות : העברות נטו בחשבון ההון מהסקטור הציבורי
151.9	134.8	148.3	ו. סך הכול (ד-ה)
202.4	210.2	220.9	ז. עודף הביקוש (ו-ג)
			(3) מימון עודף הביקוש
154.2	158.7	145.9	ח. העברות מחו"ל
48.2	51.5	75.0	ט. אשראי נטו מסקטורים אחרים במשק
202.4	210.2	220.9	סך הכול
			(4) חלקה של יתרת העברות מחו"ל במימון הקניות
64.7	56.2	45.9	$\frac{(ג+ח)}{ד}$ בחשבון ההון
18.7	20.7	23.2	(5) עודף הביקוש כאחוז מסך הקניות ברוטו
23.8	26.5	29.5	(6) עודף הביקוש כאחוז מסך הקניות בניכוי המכירות

* כל ההעברות ממשקי בית נחשבו כהעברות בחשבון השוטף כיוון שאין בהן כל חלוקה בין העברות בחשבון השוטף לבין העברות בחשבון ההון.

¹ עודף הביקוש של המוסדות שלא למטרת רווח מוגדר כיתרת קניות הסקטור נטו (קניות בניכוי מכירות) על ההעברות מסקטורים אחרים במשק.

הגידול של הוצאות המלכ"ר בד בבד עם ירידת חלקן של העברות מחו"ל בסך התקבולים והחלפתן במקורות מקומיים, בעיקר ההעברות מהסקטור הציבורי. עודף הביקוש הוא בחלקו מיבני והוא נובע משתי סיבות: (א) מכך שקיימים מספר מוסדות בסקטור, בעיקר בתחום החינוך ובתחום הסעד¹, אשר עיקר מימונם השוטף בא ממרכזיהם הנמצאים בחו"ל; (ב) מכך שחלק מהקניות על חשבון ההון — בעיקר במוסדות החינוך — תלויות בביצוען ובמימוןן בהעברות מחוץ לארץ המיועדות לביצוע אותן קניות. עודף הביקוש ממומן ברובו ע"י העברות מחוץ לארץ, העברות אלה מימנו בשנת 1968 76 אחוזים מעודף הביקוש, בהשוואה ל-76 אחוזים בשנת 1967 ו-66 אחוזים בשנת 1966. מודד לתלות הסקטור בעודף הביקוש שלו יכול לשמש היחס בין עודף הביקוש לכלל הקניות של הסקטור, יחס זה יורד מאז 1962 (מלבד חריג בשנת 1965). אולם בין השנים 1962 ו-1966 קיים ניגוד בין מגמת ההתפתחות של עודף הביקוש לבין זו של היחס עודף הביקוש לסך כל הקניות: בעוד שבראשון יש מגמת עלייה בשני יש מגמת ירידה. ואילו בשנים 1967 ו-1968 גם עודף הביקוש וגם היחס עודף הביקוש סך כל הקניות יורד.

ב. חסכון המוסדות שלא למטרת רווח² ומימון הקניות בחשבון ההון

החיסכון השלילי של המוסדות שלא למטרת רווח ירד ב-1968 כ-25 מיליון ל"י, שהן 33 אחוזים, והסתכם ב-51 מיליון ל"י — סכום גדול במקצת מהחיסכון השלילי בשנת 1964 (ראה לוח ח"9). ההסבר לירידת החיסכון השלילי בשנת 1968 היא העלייה האיטית בקניות שוטפות נטו ב-7 אחוזים, בעוד אשר חל גידול של 12 אחוזים בהעברות נטו מסקטורים אחרים במשק (בחשבון השוטף).

הואיל והעברות מחוץ לארץ מממנות בחלקן פעילות שוטפת של המוסדות שלא למטרת רווח, ההפרש בין העברות אלה ובין החיסכון השלילי של הסקטור יכול לשקף את משקל ההעברות מחוץ לארץ במימון השקעות הסקטור. סכום זה נמצא בעלייה מאז 1965, הואיל ובשנה בה החיסכון השלילי ירד, ירדו ההעברות מחוץ לארץ בפחות, ואילו בשנה בה החיסכון השלילי עלה עלו ההעברות מחוץ לארץ ביותר.

ההעברות בחשבון ההון מהסקטור הציבורי מממנות חלק קטן מכלל ההשקעות — העברות אלה מיועדות, בדרך כלל, למימון תקציבים שוטפים ולא למימון תקציבי פיתוח. הירידה שחלה בעודף הביקוש בשנת 1968 לא הביאה לירידה מקבילה באשראי נטו שקיבל הסקטור, בגלל הירידה הגדולה יותר בהעברות מחוץ לארץ. האשראי נטו מהסקטורים האחרים במשק ירד בשנת 1968 ב-6 אחוזים, לעומת ירידה ב-31 אחוזים בשנת 1967. משקל ההלוואות מהסקטור הציבורי בסך האשראי הולך וגדל, בעוד שחלקן של ההלוואות ממשקי בית ומעסקים יורד.

¹ "מלב"ן", "אורט", "ויצ"ר", "כל ישראל חברים" ועוד.

² חסכון המלכ"ר מוגדר כעודף הקניות נטו של הסקטור בחשבון השוטף על ההעברות מסקטורים במשק בחשבון השוטף.